

AZ AESTHETIKA KÉRDÉSES PONTJAI.

Mint a philosophiának ismereteink megszerzésében, a lét, jelentkezés, megismerés mibenlétének eldöntésében, ép így megvannak problematikus pontjai az aesthetika tudományának is a szép, rút stb. kérdéseiben s a művészetek megállapításában. S valamint ott különböző metaphysikai rendszerek fáradoztak a nagy probléma helyes megoldásán, éppen így feltalálhatók itt is a különböző s a fejlődést már épen ezért magukban hordható irányok és rendszerek, melyek az aesthetika sark-kérdéseinek megfejtését tűzték ki céljukul. S éppen, mivel az aesthetika munkásai kiválóan philosophusok valának s mivel meggyőződésük az volt, hogy az aesthetika tudományának tárgyát első sorban a szép, rút s fajaik kérdésének megfejtése képezi, s hogy másképen, mint megállapításuk után, tudományunk nem is lehetséges, ugyanazon philosophiai irányokkal s ugyanazon metaphysikai rendszerekkel s gondolkodási phásisokkal találkozunk az aesthetika történetében is, mint a philosophiáéban. Sőt még tovább is mehetünk egy lépéssel: ugyanazon végeredménnyel is. Herbart az ő realismusával, alaki szépségalakulatainak (Schönheitsgestaltung) törvényeivel csaknem ugyanazon a ponton áll, a melyen Plátó abstract idealismusával, alaki, szellemi s absolut szépével. Amaz abstract formalismusa értelmében a művésztől minden eszmét megtagad; ez viszont sem a művészetet, sem a művészeti szépet nem tartja ideáljának. S a közöttük élt gondolkodók?! Amióta Baumgarten Sándor az aesthetikát, mint »az érzések teoriáját« tudományyá emelte s kimondotta, hogy az aesthetikai ismereteknek a széppel van dolguk, s hogy a szép reális nyilvánulása a természetben található meg s azért is a művészet feladata a természetnek (t. i. a szépnek) utánzása, azóta valamennyi aesthetikus a szépet tűzte ki az aesthetika legfőbb

tárgyául, s nyíltan vagy alattomban a művészet legelső céljául, feladatául vagy tárgyául. Meghatározni legelőször is, mi a szép — ebben foglalható össze törekvésünk célja, — s csak ezután mehetünk át a művészetekre, hogy ezt az egyszerű meghatározást adhassuk: a művészet célja, feladata vagy tárgya a szép.

Nem lehet itt céloom, az aesthetika történetét vázolni, de egy belévetett komolyabb pillantás rögtön meggyőzhet bárkit is arról, hogy tudományunk feladata — a művészetek céljának, feladatának vagy tárgyának kijelölhetése végett — első sorban a szép, rút s fajaik kérdése volt s csak ezután a művészetek. S mindez egy tudományban (aesthetika), legfeljebb külön szakaszban.

S vajjon az a sok mély gondolkodó, az a sok szép metaphysikai rendszer ezen az alapon végre is minő eredményre jutott az aesthetika tudományának megalkotásában?

Hadd feleljen meg más e kérdésre.

»Félünk tőle« — mondja Horwicz Adolf* — »hogy majd vakmerőnek találják, hogy mi egy sereg gondolkodóval szemben, a kiknek sorát egy Plátó nyitja meg s egy olyan hatalmas mű, a minő Vischer aesthetikája, zárja be, magába foglalva e szép hangzású neveket: Aristoteles, Plotinus, Augustinus, Lessing, Winkelmann, Göthe, Kant, Schiller, Hegel — hogy majd vakmerőnek találják, — mint mondtam, — hogy mi ilyen elődök után »tabula rasa«-t (t. i. az aesthetika megalkotásában) akarunk találni. De nem szabad felednünk, hogy itt a philosophia legfőbb problémáinak egyikéről van szó, és hogy ez ép az a tudomány, a mely ellen még Kant a nélkül, hogy tekintélyek zavarba hozták volna, azzal a panaszszal állott elé, hogy a tudomány vezérútját (Königsweg) még nem találta meg, hanem kétségbeesett ide-oda ugrálás után újra meg újra megfeneklik. Azóta mély gondolkodók éltek és munkálkodtak s titáni buzgalommal hordották a Peliont az Ossára, hogy ostromló karukkal bevehesék az igazság égboltját. S mégis már minekünk, e merészen gondolkodó faj második ivadékának, kelle látnunk, mint hull a rendszerök a porba s mint bolyg céltalanul töredékei zűrzavarában.«

* Grundlinien eines Systems d. Aesthetik. Adolf Horwicz. Leipzig 1869. 72. 1.

S vajjon megalkotta-e tudományunk rendszerét s vele tudományunkat Horwicz?

Szerinte a művészet tartalma a szép anyaga. S a szép »sem a dologtól (Dinge) elkülönített valami, sem olyanféle faji tulajdonsága a dolognak, a mely némelyeknek szépnek, másoknak viszont rútnak tűnik tel, továbbá nem is valami pusztá subjectiv tulajdonsága az embernek, sem valami pusztá alak- vagy mértékarány, hanem: a szép maga a való (real) t. i. a dolgok lényege, a bennök uralkodó törvény, az abszolút; a szép lényege a dolgok lényege.«

Tehát nem a határolt egyedi lét, hanem a hegeli objectiv gondolat, az abszolút tagadóság?! Tehát pusztá abstractio: a dolgok lényege?! Ime a lidérc!...

Igy állunk az aesthetikával. Hogy tudomány lehet, erről kezeskedik alapja, művészeti ismereteink positiv világa. Mi gátolja hát fejlődésében?

Hogy e kérdésre megfelelhessünk, először is arra a kérdésre kell röviden felelnünk: hányféle akadálya lehet valamely tudomány kifejlődésének?

Kerülve a meghatározásokat: annyi bizonyos, hogy minden tudományban találunk ismereteket és találunk bizonyos rendszert, mely az ismereteket szerves egészszé alakítja. Ismeretek és rendszer a tudomány alkotó elemei; bennök rejlik a tudomány fogalma. Az ismeretek fogalmakból alakulnak. A fogalomnál nem mellőzhetjük a fogalom tartalmát, tárgyát, körét. A rendszerek magukban foglalják a meghatározás, felosztás, bizonyítás és módszer kérdéses pontjait.

S hogy tovább haladjunk: bizonyos dolog az is, hogy valamely tudomány a positiv ismeretek s a kifejtett tudományos rendszerek mellett sem fejlődhetik, ha nincsenek hozzáértő munkásai, a kik fejlesztik.

Amint tehát valamely »tudomány« kérdéses ismeretekkel, (akár tartalmukban, tárgyukban, akár körükben kérdésesek), vagy épen hiányos rendszerrel dolgozik, vagy amint hivatott munkások nélkül szűkölködik, rögtön eléáll az akadály, a mely fejlődésében végkép vagy olykor egy bizonyos ideig megakasztja. Hogy csak egy példát említsek, felhozom a phrenológiát, mely ismereteinek kérdésessége miatt nem válhatik tudományyá.

Röviden : valamely tudományt külső és belső okok gátolhatnak fejlődésében. Külső az ok, ha nincsenek munkabíró munkásai ; belső, ha megtámadhatók ismeretei s rossz a rendszere.

E szempontok vezessenek vizsgálódásunkban.

Gátolta-e külső ok az aesthetika fejlődését?

Tudományunknak már az ó-korban is nagynevű munkásai valának : Plato, Aristoteles, Plotinus, hogy csak a kimagasló alakokat említsem. Igaz, hogy ők nem foglalkoztak az aesthetikával rendszeresen s az is igaz, hogy utánuk másfélezer éves szünet állott be tudományunk fejlődésében. A XVIII. század közepén azonban Baumgarten Sándor megteremti az aesthetika nevét s először tárgyalva rendszeresen tudományunkat, hatalmas lökéssel indítja meg továbbfejlődését. Utána, — hogy ismét csak a legnagyobb nevekre szorítkozzam — Lessing, Winkelmann, Mengs, Göthe, Home, Hogarth, Burke, Shaftesbury, Kant, Schiller, Herder, Fichte, Schelling, Solger, Hegel, Vischer, Weisse, Ruge, Schopenhauer, Herbart szintén behatóan foglalkoznak az aesthetikával. S kívülök még hány nagy gondolkodó, a kik elődeik nézeteit fejtették tovább és tovább.

Ilyen tekintélyes nevekre támaszkodva, azt hiszem, megfelelhetünk az első kérdésre : külső ok az aesthetika fejlődését nem gátolta.

Gátolták-e fejlődését belső okok s ha igen, melyek?

Belső okok lehetnek, mint említém : a) a rendszer hiányossága s b) az ismeretek kérdésessége.

A rendszerek — bocsánat a hasonlatért — a tudomány tolmácsai. Ők közlik velünk az ismereteket még pedig szerves összefüggésben s tudományos egészszfére foglalva össze. Ha kiinduló pontjuk hibás, hibásak lesznek ők maguk is ; ha meghatározásaik, felosztásaik, bizonyításaik és módszereik rosszak, rosszak lesznek ők maguk is. Példákat találhatunk rá tudományunk történetében. Az aesthetika munkásai — mint már említők — kevés kivétellel philosophusok valának ; mély elméjű gondolkodók, a kik a philosophiai rendszerüket alkalmazták az aesthetikára is. Ezért a philosophiai gondolkodás három nagy korszakát : a a szemlélődő (intuitív), elmélődő (reflexív), és okoskodó (spekulatív) gondolkodás korszakait megtalálhatjuk az aesthetika tudományában is. Századunk speculative gondolkodó aesthetikusai

megtették sikertelen kísérleteiket mind az idealismus, mind a realismus rendszereivel. S e kettő egyesülésétől — mint »végső követelménytől« már várva-várjuk az óhajtott cél elérését: egy tudományos aesthetika megteremtését.

De térjünk vissza a második kérdésre adandó feleletre: gátolták-e a rendszerek az aesthetika kifejlődését? Amennyiben egyikök sem volt képes a szépet véglegesen megoldani s a gondolkodást — bár fejlődés csak ilyen nézetkülönbségek mellett lehetséges — más irányba terelte, — ennyiben igenis, gátolták őt fejlődésében.

A legfőbb akadály azonban, mely a rendszereket is megbénította, másutt van: az ismeretekben.

Tehát az aesthetikai ismeretek gátolták az aesthetika kifejlődését? S vajjon miképpen? Talán ez ismeretek nem pozitív tapasztalati tények?

Ne előzzük meg a feleletet. Vizsgáljuk meg előbb, minő ismeretekkel foglalkozik az aesthetika tudománya. A felelet nem lesz nehéz; segít bennünket tudományunk története. Először a művészetekről szerzett ismeretekkel. Kérdésesek tehát ez ismereteink? Hiszen előttünk van a művészetek története, csak meg tudjuk mondani, melyek a művészetek? mi a fogalmuk, tárgyuk s körük? Sőt bizonyíthatunk is az egyes művészetek adataival. Hol van tehát a legfőbb akadály? Annyi bizonyos, hogy nem a művészetekről szerzett ismereteinkben. Ezek biztos, megcáfolhatatlan tények. Látjuk őket csirájukban, bámuljuk teljes kifejlődésükben, még pedig a nélkül, hogy a szépről határozott s megcáfolhatatlan fogalmunk volna.

De hát akkor hol?

Tudományunk története megmutatja még azt is, hogy a művészetekről szerzett ismereteink mellett az aesthetika feladata a szép, rút s fajaik fogalmának meghatározása is, hiszen tudományunk »csakis metaphysikai alapon állíthatja fel tantételeit és alapelveit.« Megmutatja tehát azt, hogy a szép és rút ismeretével olyan ismerettel van dolga tudományunknak, a melyet a) gondolkodás és nem tapasztalás útján találhatunk meg s így b) már csak öntudatra kell hoznunk, mivel eredetileg homályos ismeret, vagyis olyan, mely megvan bennünk még pedig a nélkül, hogy

róla közvetetlen tudatunk volna s melyet tehát *c*) tiszta metaphysikai ismeretnek kell tartanunk.

Mi tehát lényegileg, azaz fogalmilag a szép és rút s *b*) mi mi módon jutunk fogalmunknak birtokába — hiszen már a művészetek fejlődése előtt bírnunk kelle, ha csakugyan igaz, hogy megvan a természetben s hogy a művészetek célja — *c*) miképpen eszközöl a szép tetszést, még pedig szükségképpen tetszést s a rút okvetetlen visszatetszést s *d*) hol végződik az öntudatlan tetszés s hol kezdődik az öntudatos aesthetikai tetszés — e kérdések eldöntése már a metaphysika dolga. Ezek már nem tartoznak az érzékeink által megszerezhető művészeti ismereteink közé. Ezek már metaphysikai ismeretek.

Viszont láttuk, hogy a művészetek határozott tapasztalati tényt képeznek. S ha tudjuk, hogy a műrecek tetszést, még pedig aesthetikai tetszést okoznak, akkor — mellözve mindama kérdéseket, melyek a tetszés okát majd itt, majd ott kutatják — elegendő nekünk tudományunkban a műrecek lényegével, vagyis a műtapasztalattal foglalkoznunk. S a művészetek positiv tényeiből inductio útján fogalmukat, tárgyukat, körüket, majd a tünetnyeikben nyilvánuló örök törvényeket ép úgy megállapíthatjuk, akár csak a természettudományokéit.

Igaz, hogy itt a természet hozza létre az alkotásokat, amott pedig a teremtő emberi szellem. E különbségen azonban nem szabad fenakadnunk. Szabályai, örök törvényei mind a természetnek, mind az emberi teremtő szellemnek megvannak. S valamint a természet szabályellenes, vagyis korcs tényei elenyésznek a nélkül, hogy érvényesülni tudnának, éppen így enyésznek el a művészeteknek, vagyis az emberi teremtő szellemnek szabálytalan alkotásai is, mint korcsszülöttek a nélkül, hogy a műtapasztalat adatait szaporították volna.

S vajjon miben áll ez a szabály, ez a kötelező örök törvény? A szép megtestesítésében? Ki testesíthetné meg öntudatosan azt, — hogy pedig a művészek öntudatosan alkotnak, ezt senki el nem vitathatja — a miről nem tudja, hogy mi?!

Mi tehát tudományunk kifejlődésének legnagyobb akadálya? Az, hogy tapasztalati ismereteinket metaphysikai problémákkal zavarjuk s tudományunkat erőnek erejével a metaphysika bekeverésével akarjuk kifejteni s rendszeresíteni. Ugyan mit monda-

nánk például arról a physikai tudományról, a mely az erő s anyag fogalmáról, eredetükről, a természeti tünemények felfogásának s öntudatunkban való tudatra jutásának okairól, módjairól s mibenlétéről metaphysikai fejtegetésekbe merülne a helyett, hogy a természet tünemény-adatait, mint concret tényeket fogva fel, inkább okaikat keresné s törvényeiket megállapítaná. S a különbség dacára így vagyunk az aesthetikával is. Előttünk vannak a művészetek concret adatai; belőlük kell megállapítanunk inductio útján *a*) tudományunk fogalmát, tárgyát s körét s *b*) belőlük kell kifürkészünk, minő törvények szerint jöttek s jönnek manap is létre tudományunk ismeretei, más szóval: a művészet tényei.

De vajjon csakugyan fejlődésbeli akadály-e az, ha valamely tudományt metaphysikai alpra fektetünk? Nem legbiztosabb alap-e minden tudományra nézve a philosophia tudománya?

Az első kérdésre nézve azt válaszolhatjuk, hogy magában véve nem akadály; a másodikra pedig, hogy általában a legbiztosabb. Oly kivétellel azonban, mint a minővel az aesthetikában tényleg találkozunk is, hogy t. i. biztos tapasztalati ismeretek kérdéses metaphysikai ismeretekkel egy és ugyanazon tudományban találkozzanak, sőt hogy az előbbieket csakis az utóbbiak alapján lehessenek rendszerezíthetők és igazolhatók, mindenesetre akadály, még pedig szükségtelen akadály.

S hogy csakugyan akadály, mutatja tudományunk fejletlen volta, a melynek okai éppen az ismeret keveredés miatt: *a*) hogy már kiinduló pontjuk — a szép, rút s különféle fajaik — kérdéses, ingadozó; *b*) hogy meghatározásaik tapasztalati és metaphysikai alapon nyugodva zavarosak, abstractióikkal a valónak meg nem felelők; *c*) hogy felosztásaik rosszak; *d*) bizonyításaik — a tapasztalati ismeretekre vonatkozók kivételével — gyöngék, értelmetlenek s végre mindezek alapján *e*) módszereik célra nem vezetők. S hogy viszont szükségtelen akadály, ez okadatolásáttal abban, hogy a szép, a művészetektől egészen külön választható s a szépről, rúttról s fajaikról szerzett ismereteink pedig külön tudomány tárgyává tehetők, a mely, — mint a metaphysikai természettan a tapasztalatinak — csak tudományunk létalapját magyarázza s lehetőségének bizonyító alapadatait fűrkeszi.

S e második pont e kérdésben leli okadatolását: céljuk, feladatuk, vagy tárgyuk-e a művészeteknek a szép megtestesí-

tése, szóval a szép? Mert ha a szép csakugyan célját, feladatát vagy tárgyát képezi a művészetnek, akkor oly szerves közöttük az összefüggés, hogy a szép a művészetekkel foglalkozó tudományból egyáltalán ki nem maradhat; különben bátran és okadatoltan különválaszthatjuk s más-más tudomány tárgyává tehetjük őket.

S ez az aesthetikának első kérdéses pontja.

E kérdés viszont egy más kérdéssel függ össze szervesen, a melyben meg van felelete is egyszersmind t. i. mi a szép? Ha erre megfelelhetünk, rögtön meg van oldva: *a*) hogy a művészetnek csakugyan célja, feladata vagy tárgya-e a szép s *b*) hogy mint a művészettel talán más viszonyban álló nem önkényesen, de szükségképpen más tudománynak lesz tárgyává. De a második kérdésben van a második kérdéses pont.

E kérdésre azonban nem könnyű a felelet s mindenesetre nem is egyszerű. A philosophia leghatalmasabb gondolkodói nem valának képesek határozott feleletet adni rá. S mi magunk sem oldhatjuk meg e helyen *a*) mert megoldása szükségessé tenné a metaphysikai álláspontunk bővebb fejtegetését, *b*) mert megoldása lényegében nem is szükséges, elég ha képesek leszünk kijelölni, hogy hol kell a szépet keresnünk s ez alapon lehet-e célja, feladata vagy tárgya a művészetnek s ha nem, miő viszonyban áll vele?

Az aesthetika története tanítja, hogy az aesthetikusok a szép meghatározására *a*) vagy objectiv állásponton állva az előállítottból vagy ismertből, s *b*) vagy subjectiv állásponton az előállításból vagy megismerésből indultak ki, még pedig a szerint, a mint philosophiai meggyőződésükben a tudást a létből, mint eredetileg valóból (real) vagy megfordítva a létet a tudásból, mint eredetileg ideálból származtatták. Azok az aesthetikai realismus, ezek pedig az aesth. idealismus képviselői. Annak alapját relativ szépjével Aristoteles, ezét pedig absolut szépével Plato vetette meg. Eredményre sem azzal sem ezzel nem jutottak. Innen az ideal-realismus, mint »végső postulatum« keletkezése.

Nem felelne meg célunknak, ha az aesth. realismusnak mind rationalis, mind empirikus irányát kritikánk alá vennők; valamint ha az idealismus formalis és materialis irányait boncolgat-

nók; elég lesz nekünk e helyen röviden az aesth. ideal-realismusról, mint végső követelményről szólnunk s kimutatnunk, hol lehet szerinte is a szépet keresnünk s vajjon szolgálhat-e benne a szép a művészetek céljául, feladatául vagy éppen tárgyául?

Az aesth. ideal-realismus a gondolkodásnak és létnek, eszmének és valónak, subjectivnek és objectivnek, szelleminek és természetinek egységét tűzi ki a művészet alapjául és lényegéül. E törekvés már Schelling absolut azonságtanának alapelveiben találja forrását. Szerinte a műtermék az ismertnek (subjectiv) és ismeretlennek (objectiv) azonságát állítja elénk s a szép a művészetelvnek (Kunstprincip) termékenysége (Produktivität), a mely a végtelent a végesbe foglalva alkotja meg úgy, hogy általa a subjectiv és objectiv ellentéte megsemmisül.

Mi tehát a szép? Ez nem határozza meg pontosan. Annyi bizonyos szerinte, hogy nem a tárgyak alakjában rejlik; felül van az alakon: valami általános, valami lényeg. S ezen az alapon halad tovább az aesth. ideal-realismus. Alapja mindenesetre helyes: »a lét és gondolkodás, a reális és ideális absolut egysége.« A szépet azonban még ezen az alapon sem határozhatták meg. Valami általános, valami lényeg — ez csak abstractio lehet, mely szükségképen nincs meg a tárgyban, mint határolt egyedi létben; csakis bennünk létező — még pedig abstractio. Igaz, — s ezt nem szabad felednünk — hogy itt a gondolkodás és lét absolut egysége van állítva; megjegyzendő azonban, hogy csakis állítva s nem összeegyeztetve. Hogy egyeztetik össze a létet a gondolkodással, a realist az idealissal? Melyik metaphysikai rendszer oldja meg teljesen az ideális és reális absolut egységének kérdését?! Az ideal-realismus?! Bizonyos, hogy ez van hivatva reá, de korántsem abstractiókkal.

De vizsgáljuk csak tovább az aesth. ideal-realismust. »A művészet lényege és alapja a gondolkodásnak és létnek, eszmének és valónak stb. egysége.« S vajjon ez-e maga a szép? Azt hisszük, nem. Hiszen akkor a gondolkodásban és létben, eszmében és valóban, ideálban és reálban stb. szükségkép benne kellene rejlenie. S vajjon benne van-e a létben, a valóban, a reálban a szép? Nem lehet benne, — legalább csakis úgy, hogy részünkről abstractióra szorul; a mint azonban látni fogjuk ez nem maga a szép, különben az állatoknak és műveletlen népek-

nek is látniok, imerniök kellene; pedig hogy amazok nem látják, azt hiszem bizonyításra nem szorul, s hogy viszont ezek sem ismerik, a művészetek gyermekkora kétségtelenül bizonyítja.

De ha a létben, valóban, reálban nem létezik, bizonyos; — még pedig az ideal-realismus szerint — hogy a gondolkodásban sem létezhetik, mint a lét s gondolkodás absolut egysége; hiszen így a létben, valóban, reálban is benne kellene lennie, mint egységben.

Már most, ha sem abstractio nem lehet, sem — ha valaki tagadná, hogy az aesth. ideal-realismus abstractiókkal dolgozik — mint a gondolkodás és lét egysége meg nem határozható, a melynek a művészetek alapjául és lényegéül kell szolgálnia, kérdés a) hol kell tehát a szépet keresnünk, ha mégis létező valami, s b) minő viszonyban van a művészetekkel?

Az első kérdésre azt válaszolhatjuk, hogy valami érzék-functióban, még pedig nem valami egyszerű, hanem igen is complicált érzék-functióban, a melyet felsőbb vagy szellemi érzék-functiónak is nevezhetünk s a melyet — s erre súlyt akarok fektetni — a lét és gondolkodás egysége, az idealis és realis azonossága bizonyos formáival, alakulataival ébreszt fel bennünk.

Bár metaphysikai álláspontunkat nem lehet célunk ez alkalommal kifejezni, itt közbevetve egy pár szóval mégis érintenünk kell. Ha néven akarnók nevezni, mondhatnók sensualismusnak, a mennyiben összes ismereteink forrásául az érzékműködést tartjuk; ez érzékműködés azonban korántsem a már ismert sensualismus (Condillac pl.) egyszerű érzéktevékenysége, hanem rendkívül bonyolódott universális érzéktevékenység, melyben az egyszerű érzék-functiótól különbözőleg valamennyi közös összeműködésben áll egymással. Mondhatnók ideal-realismusnak is, a mennyiben a létet (concrét létezőt) és a jelentkezést (Erscheinen) azonosítva — hiszen lét nélküli jelentkezést s viszont jelentkezés nélküli létet, a mint azt az eddigi philosophia gondolta megkülönböztetve a létet a jelentkezéstől, gondolni lehetetlen — mind az objectivnek, mind a subjectivnek egységéből iparkodik megmagyarázni ismereteinket.

A második kérdésre viszont azt felelhetjük, hogy a szép a művészettel korántsem célbeli, feladatbeli vagy éppen tárgybeli viszonyban van, hanem igenis alapelvi vagy okbeli viszonyban,

vagyis: a szép a művészetnek sem céljául, sem feladatául, sem tárgyául nem szolgálhat, a művészet a szépnek csakis eredetét és létezését köszöni, a mennyiben ugyanis a természet bizonyos formái által felébresztett ezen érzék-funkciónk (a szép) mint bennünk létező erő, a művészetet, mint a természetnek éppen ezen érzék-funkciónkat felébresztő alakulatainak (formáinak) megtestesítését hozta és hozza ma nap is létre.

S e nyilatkozattal kimondottuk, hogy a szép tisztán bennünk létező valami s korántsem valami abstractio, talán az eddigi aesth. ideal-realismus meghatározta lényeg, vagy gondolati és létbeli egység, hanem éppen az általa felébresztett érzék-functio; kijeleltük az eddigi aesthetika fejlődésének lehetetlenségét, a mennyiben a szépet a szép mögött kereste s akarta meghatározni, a szépet magát hatásnak, vagy más egyébnek gondolva; jeleztük, hogy a szép beltapasztalati (metaphysikai) ismeret — rendkívül bonyolódott érzékeink universális functiója — lévén, oly pontossággal, mint kültapasztalati ismereteink, eddig nem is volt meghatározható s ezután is csak a szellemi érzék-functio alapján lesz megfejthető; végre megmutattuk, hogy mint érzék-functio teljesen érzékeink szabad működésétől, finomságától és kiműveltségétől függ s elhal vagy meggyöngül a szerint, a mint érzékeink e működésükben bizonyos okok által végkép vagy egy ideig gátolva vannak. S ezért van a nemzetek kulturfejllettségével a szép s alapján a művészet oly szerves összefüggésben. A kulturfejllettségben érzékeink universális functiója szabadabbá, finomabbá, mondhatnók universálisabbá lesz.

S ezzel végeztünk is az aesthetika első s második kérdéses pontjával. Arra nézve megismételhetjük: a szép a művészetnek létoka, alapoka s csakis annyiban hozható vele összeköttetésbe, a mennyiben első megindítója és mindennapi fenntartója. Erre nézve pedig kijelenthetjük, hogy, bár a szépet még meg nem határoztuk, — nem is tűztük ki célul — kijeleltük, hol kell keresnünk. S mindezzel — azt hisszük — kimutattuk, hogy a szép a művészetekkel, illetőleg műtápasztalati ismereteinkkel ismeret-zavarás nélkül egy és ugyanazon tudományban nem

egyesíthető, hogy a művészetből megalkotott abstractiókkal meg nem határozható, sőt reá csakis az okbeliség viszonyában vonatkozatható.

De ha a szépet a művésztől egészen elkülönítettük, mivel foglalkozik a művészet? Mi a fogalma, feladata?

Ez az aesthetikának harmadik kérdéses pontja.

Igen határozottan tettem fel a kérdést: mi a művészet fogalma? Erre szükségkép abstractióval kellene felelnem. Megpróbálom, hát ha elkerülhetem. Annyi bizonyos, hogy minden művészet mesterség is. Minden műremek előállítása bevégzett technikára szorul. Az is bizonyos, hogy e mesterség maga — bár itt-ott nehéz is határvonalat vonnunk — még nem művészet; hiszen akkor minden mesterség művészet volna, vagy legalább azzá lehetne. Mi teszi tehát művészetté? A tartalma. S mit értünk tartalomra? A mit a műremek kifejez. S vajjon lehet-e annyi egymástól olyannyira különböző műremek között, mint pl. egy festmény és egy opera között, közös tartalmat keresünk s ha igen, mi ez? Erre azt válaszoljuk: igenis lehet s ez az eszme. De most ismét más kérdés áll elő: mi az eszme, ha nem maga a szép s még hozzá vele szoros összefüggésben sincs?! Az eszme a fogalomból eredő jelentkezés. Fogalomból?! Ime kerültük az abstractiót s végre is ismét oda jutottunk. Vagy talán a fogalom nem abstractio? Ujra érintenünk kell metaphysikai álláspontunkat, hogy érthetőbbekké lehessünk.

Említettük, hogy jelentkezés nélküli létet gondolni lehetetlen. Mellőzve azt a kérdést, — nem jelen soraink közé tartozik — hogy minő okokból vagy hogyan jelentkezik minden létező, be kell látnunk, hogy minden létezőről (jelentkezőről) csak akkor van tudomásunk, ha egyszerű s majd ezek alapján complicált szellemi érzékeinkkel őket felfogjuk. A mely létet (jelentkezést) fel nem fogunk, az ráuk nézve nem létező; nagyot tévednénk azonban, ha azt hinnők, hogy egyáltalában nem létező, azaz nem jelentkező. E jelentkezéseket érzékeink rezgésével — hogy néven nevezzük — fogjuk fel. S a mely jelentkezés nem képes egyszerű érzékeinket (látás, hallás, szaglás, izlés, tapintás) s velők s általok szellemi universális érzékeinket rezgésbe hozni, azt fel sem fogjuk; s a mely rezgésbe hozta ugyan, de nem képes soká rezgetetni, azt meg nem tarthatjuk lelkünkben. Látok pl.

egy almafát, látás-érzésem felfogja létét, azaz jelentkezését s complicált szellemi érzéseimben homályosan nemcsak ez az egy almafa jelentkezése rezdül meg, hanem *a*) valamennyi valaha látott almafáé, s *b*) valamennyi más fáé, mint pl. ha a zougora G-hangját megütöm, vele fog rezegni valamennyi g-hangja, sőt ha a szobában gordonka és hegedű is van, még az ő egyformán hangolt g-jök is. De mit tartozik ez a fogalomhoz?! Egészen ide tartozik: az almafa fogalma ugyanis nem más, mint valamennyi almafának szellemi universális érzéseimben való benrezgése, vagy helyesebben: érzéseimnek ez almafa jelentkezésének hatása következtében való általános rezgése. S ez — azt hiszszük — korántsem abstractio. Ez beltapasztalati (metaphysikai) ismeret.

S most befejezhetjük a kérdésre való feleletet. A művészet olyan mesterség, mely eszmét fejez ki. Az eszme pedig nem más, mint ebből az universális érzék-rezgésből alakult és a kivitelre kitüzött belső jelentkezés. Más szóval: a fogalom az universális érzékrezgés; az eszme e rezgésből keletkező jelentkezés (kép) s az ideál — hogy ezt se mellőzzem itt — concret (egyszerű érzéseinkkel felfogható) eszme.

S ebben benne van a művészet feladata is.

S ezzel eljutottunk értekezésünk legvégső pontjához, hogy t. i. tudományunknak az eddigiek után szükségképen elkülönődő részeit kijelöljük. Tudományunk neve aesthetika. Bár sokan azzal állva elő, hogy tulajdonkép jelentése nem felel meg tartalmának, tárgyának, feladatának, más s más névvel ruházták fel, mi egyéb okokon kívül e nevet már csak azért is meghagyhatónak gondoljuk, mivel a felhozott ok a változtatásra nem elegendő; hiszen hány név (szó) veszi el idő folytán az eredetileg hozzá fűződő gondolatot s vesz fel sokszor az eredetivel ellenkezőt! — A szépről, rútról s fajaikról szerzett ismeretekkel foglalkozó aesthetika egészen külön tudományvá lesz s e tudomány neve: *m e t a p h y s i k a i a e s t h e t i k a*; a művészetről, tartalmukról s a műre- mekeket teremtő képzelemről szerzett ismereteink pedig két külön tudománynak lesznek viszont tartalmává, még pedig a művészetek mesterségi és eszméi oldala szerint. A csupán mesterségi részszel foglalkozó aesthetika, épen mivel a külső gyakorlat által elsajátítható szabályokkal foglalkozik; *g y a k o r l a t i a e s*

t h e t i k a ; az eszmei részszel foglalkozó viszonyt, mivel éppen a műszmével s a teremtő képzelem törvényeivel, vagyis olyan ismeretekkel foglalkozik, a melyek által a puszta mesterség műalkotássá lesz: mű a e s t h e t i k a .

A gyakorlati s műaesthetika kölcsönösen kiegészítik egymást s a művészeteket tekintve szervesen egygyé forrnak. A metaphysikai aesthetika a művészetekről, eszméről, teremtő képzelemről, a műanyag jelentkezésbeli sajátságairól stb. szerzett ismereteink beltapasztalati (metaphysikai) kérdéseit világítja meg s létüket magyarázza s okadatolja.

Szólhatnánk még tudományunk segéd tudományairól. Elmondhatnók, hogy a metaphysikai aesthetika segéd tudományai a lélektan, physiologia, metaphysika stb. ; a műaesthetikáé a különféle művészetek s irodalmak története, lélektan, logika, metaphysika stb. ; a gyakorlati aesthetikának — a melyet a költészettanok, verstanok, zeneiskolák stb. alkotnak — a boncolástan, hangtan, különböző nyelvtanok stb. ; — de mindezt mellőzzük, tüzetesebb fejtegetések és kijelölések már az egyes aesthetikák körébe tartozik.

S ezzel befejezzük jelen sorainkat. Nem lehetett bennök célunk az aesthetika kérdéses pontjainak teljes megoldása, — ezzel a részletes tudomány tartozik — egyszerűen csak megvilágítása. S ha e törekvésünkben csak egyetlenegy új iránypontra sikerült a figyelmet felköltenünk, azt hisszük, nem dolgoztunk hiába.*

Dr. Simon Főzsef Sándor.

* Tisztelt munkatársunk dolgozatát, mely a művészeteknek és az aesthetikának mintegy új theoriáját követeli, közöltük, már csak a hozzájárulás kedvéért is. Különben a kérdés abstract philosophiai méltatásához, egy másik dolgozatban, legközelebb visszatérünk. S z e r k.